

І. Бенько

ПРИНЦИПИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА РИНКУ ПРАЦІ

Одним з принципів питань функціонування ринку праці є роль та місце держави та її вплив на формування економічної політики на цьому ринку.

В теоретичному плані існує багато різних бачень щодо економічної політики. В цілому вона є сукупністю заходів держави направлених на те, щоб упорядкувати хід економічних процесів, вплинути на них чи безпосередньо передбачити їх протікання. В цілому економічну політику держави на ринку праці можна вважати сукупністю заходів з метою досягнення певних цілей. Щоб бути ефективною економічна політика повинна враховувати рішення як перспективних так і поточних завдань. З цією метою вона орієнтується на довготривалі завдання, серед яких може бути формування соціальної ринкової економіки. Одночасно вказана політика повинна знайти відображення в конкретних програмах і планах, направлених на вирішення поточних завдань.

Економічна політика відчуває на собі вплив двох факторів: зміни господарської ситуації і економічного мислення. Обидва фактори є тісно пов'язаними між собою, в той самий час вони володіють відносною самостійністю. В процесі розвитку суспільства економічна думка обов'язково змінюється, оскільки іншими стають уявлення про цінності. В зв'язку з цим традиційні завдання прийнято вирішувати з нових позицій.

В той самий час практика показує: ефект економічної політики вищий в тому випадку, коли сильніше здійснюється орієнтація на наявну в даній країні політичну структуру і рівень розвитку країни (виробничо-технічний потенціал, стан соціальної структури, інституційний порядок загальнодержавного і місцевого управління).

Одним з головних питань економічної політики держави є досягнення високого рівня зайнятості. В широкому розумінні під високим рівнем зайнятості слід розуміти зайнятість всіх виробничих факторів (землі, природних ресурсів, праці і капіталу). В вузькому розумінні термін повна зайнятість охоплює лише працю, і по відношенню до цього фактору, в якості індикатора використовується показник частки безробітних в загальній чисельності економічно активного населення, а також співвідношення між числом безробітних і кількістю вільних незайнятих робочих місць.

Виходячи з досвіду та практики розвинутих західних країн, прийнято вважати, що повна зайнятість реалізується при наявності рівня безробіття в межах 2–5 відсотків. Теоретично повна зайнятість досягається і тоді, коли кількість незайнятих робочих місць рівна чисельності безробітних. Однак при цьому може спостерігатися структурна невідповідність між попитом і пропозицією. Попит може бути на висококваліфікованих робітників однієї професії, а надлишкова пропозиція буде складатися з людей іншої професії чи кваліфікації. Такі структурні невідповідності доповнюються регіональним надлишком праці в одній частині країни при її нестачі в іншій.

Досягнення високого рівня зайнятості набуває першочергового значення у завданнях економічної політики в той період, коли в країні спостерігається високе і стійке безробіття. Це пов'язано з тим, що для самореалізації людини праця має вирішальне значення. До того ж політична незалежність робітника від роботодавця, може розглядатися лише тоді, коли він має гарантію на отримання в будь-який час роботи, що відповідає власному фаху.

У порівнянні з промислово-розвинутими країнами Заходу стан з безробіттям в Україні

виглядає як задовільний. Однак існують суттєві розбіжності в оцінках дієвості економічної політики по відношенню до забезпечення високої зайнятості. В розвинутих країнах низький рівень безробіття, в значній мірі, зумовлений зусиллями держави. До того ж тут діють і інші фактори: місце країни в міжнародному розподілі праці, галузева структура національної економіки, політика фірм, ментальність населення. Що стосується України, то досягнутий тут "успіх" у незначному вивільненні робітників пояснюється не стільки заходами держави по організації системи перепідготовки і працевлаштування, скільки певними специфічними факторами до яких слід віднести:

- турботу уряду про негативні соціально-економічні наслідки у випадку формування масового безробіття, у зв'язку з чим, продовжується дотування окремих галузей народного господарства;
- практична відсутність конкуренції у зв'язку з недостатньо високим рівнем розвитку ринкових відносин, що не приводить до закриття малорентабельних чи нерентабельних підприємств, а прийняті нормативні і законодавчі акти з питань банкрутства на практиці не діють;
- дії керівництва багатьох підприємств по підтримці (інколи штучно) високого рівня зайнятості заради збереження соціального спокою в колективі.

Очевидно, що така ситуація не може зберігатися надто довго. В умовах розвитку ринкових відносин закони ринку виявляються більш жорстко. А це примушує державних чиновників переходити від пасивного і обережного споглядання на питання зайнятості до політики активних заходів по створенню мережі перенавчання і перекваліфікації робочої сили, що вивільнилась. Безумовно слід розуміти, що успіхів в питаннях швидкого працевлаштування можна досягти лише при умові достатньо високої мобільності робочої сили (як галузевої, так і територіальної). На жаль, здатністю до високої мобільності наше населення не вирізняється. Змінювати життєвий устрій чи місце роботи та проживання не так легко і відважуються на це далеко не всі. Однак ринок з його досить жорсткими правилами заставляє людей бути динамічнішими.

Питання про моделі ринку праці виникають при розгляді особливостей політики зайнятості, що проводиться в різних країнах. Тут важко виділити один фактор, який визначав би національну модель ринку праці. Вона складається з системи підготовки і перепідготовки кадрів, росту кваліфікації робітників, системи заповнення вакантних робочих місць і способів регулювання трудових відносин з участю професілок. За комбінаціями цих рішень розрізняють японську модель ринку праці, модель США, шведську модель і інші.

В політиці США найбільш послідовно прослідковується курс на заохочення власної ініціативи, зміцнення ринкової основи в господарському механізмі. В цій країні вплив держави на виробництво і зайнятість зведено до мінімуму.

Для моделі США характерна децентралізація ринку праці: в кожному штаті є своє законодавство про зайнятість і допомогу безробітним, свої фонди страхування по безробіттю. Внески підприємців і самих робітників сплачуються окремо в фонди штатів і федеральний фонд.

Підприємства стимулюються також диференційованою політикою податків. Наприклад, суми, що направлені на навчання молоді, повністю звільняються від сплати податків. Інший вид фінансового стимулювання підприємств – повне чи часткове звільнення їх від сплати внесків у фонд соціального страхування за осіб, які проходять перепідготовку і будуть працевлаштовані на підприємстві. Серед економічних заходів слід також звернути увагу на надання підприємствам вигідних державних контрактів (замовлень) при умові дотримання зобов'язань по працевлаштуванню.

За останні роки стали використовуватися такі напрямки забезпечення зайнятості, як

стимулювання малих і середніх підприємств в створенні нових робочих місць. Малий бізнес є суттєвим для задіяння надлишкової робочої сили, коли люди бачать вихід в створенні власної справи. В США стимулювання малого бізнесу здійснюється шляхом пільг у кредитній політиці. Знижено податок на спадок, оскільки значні податки руйнують велику кількість сімейних підприємств в разі зміни власника майна.

Розглянуті заходи активної державної політики зайнятості, що застосовуються в США, показують, що вона направлена на допомогу тим, хто без підтримки і допомоги не може працювати і адаптуватися до роботи. При цьому широко застосовуються гнучкі форми зайнятості. Вони дають можливість задовольнити потреби робітників в гнучких формах оплати праці, в суміщенні роботи з виконанням інших обов'язків, не створюючи соціальну напругу при звільненні робітників. Застосування гнучких форм дає можливість знизити гостроту зайнятості, допомогти найбільш вразливим категоріям населення отримувати доходи і підтримувати рівень своєї кваліфікації.

Практика регулювання ринку праці в США свідчить, що при певній єдності підходів до вирішення проблем зайнятості, існують розбіжності, перш за все, в межах допустимого рівня втручання держави, а також конкретних форм реалізації гнучкого ринку праці. Вони вказують на те, що не може бути загальних для всіх країн рецептів вирішення проблеми ринку праці, і що політика в галузі зайнятості є складовою частиною загальної економічної політики держави і нерозривно пов'язана з останньою.

Переважна більшість розвинутих країн з соціально-орієнтованою ринковою економікою головною метою в галузі зайнятості проголошують активну політику, направлену на допомогу повній, продуктивній і вільно вибраній зайнятості.

Зрозуміло, що держава створює умови і залучає в тій чи іншій мірі різні господарські структури, підприємства, організації і установи, прагнучи наступного: по-перше, щоб була робота для всіх, хто готовий приступити до неї і шукає її; по-друге, щоб така робота була по можливості високопродуктивною; по-третє, щоб існувала свобода вибору зайнятості. Кожний робітник повинен мати широкі можливості для отримання необхідної кваліфікації і використання її і своїх здібностей в трудовій діяльності без будь-якої дискримінації.

В розвинутій ринковій економіці суб'єктами ринку праці виступають роботодавці, робітники чи організації, які відстоюють їх інтереси, наприклад асоціації підприємців, профспілкові організації і інші структури. Держава виступає в якості роботодавця на державних підприємствах, а також в якості інвестора, фінансуючи великі соціально значущі проекти і програми. Але головна функція держави полягає в тому, що вона формує, визначає і контролює правила регулювання інтересів партнерів на ринку праці.

В Україні відповідно до діючого законодавства про зайнятість населення, держава проводить політику сприяння реалізації прав громадян на повну продуктивну і вільно вибрану зайнятість.